

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК

Скорочений огляд та рекомендації
Коаліції громадських організацій

2025

Цей матеріал став можливим завдяки підтримці Уряду Великої Британії, наданої через Міністерство закордонних справ, у справах Співдружності та розвитку Великої Британії в межах проекту «Концепція державної політики України щодо ветеранів та їхніх сімей». Проект реалізується громадськими організаціями Ветеран Хаб, Принцип, Юридична сотня та Простір Можливостей. Інформація у матеріалі не завжди відображає погляди Уряду Великої Британії.

Довідка про авторів концепції

Ветеран Хаб – мережа сталої підтримки ветеранів, ветеранок і близьких воїнів та воїнок. Працює з 2018 року та надає юридичні консультації, психологічну підтримку, консультації з пошуку роботи, персональний супровід. Мережа об'єднує простори в Києві та Вінниці, мобільні офіси в Київській і Вінницькій областях, національну Лінію підтримки за номером 067 348 28 68.

Сайт: veteranhub.com.ua

Правозахисний центр для військовослужбовців «Принцип» – громадська організація, яка займається правозахистом, адвокацією та аналітикою у військовому і ветеранському напрямках. Серед пріоритетних цілей – людиноцентрична кадрова політика у війську, посилення військової системи правосуддя, створення структури переходу від військової кар'єри до цивільного життя, правозахист з акцентом на дотриманні прав людини.

Сайт: pryncyp.org

Юридична сотня – всеукраїнська правозахисна організація, яка з 2014 року працює для воїнів, ветеранів та їхніх родин, зокрема сімей загиблих, полонених і зниклих безвісти. Місія організації – забезпечити системний правовий захист людини у контексті військової служби та створити сталі механізми реінтеграції ветеранів.

Сайт: legal100.org.ua

Простір можливостей – інноваційна лабораторія у сфері ветеранських політик, експертна організація, яка бере участь у розробленні та локалізації ветеранської політики. Команда є партнером у запуску проекту «Фахівець із супроводу ветеранів». Координує Коаліцію ветеранських просторів.

Сайт: pm.in.ua

Чому нам потрібна оновлена ветеранська політика

Формування суб'єктної незалежної ветеранської політики — важлива віха в історії України. Вона свідчить, що ми як нація нарешті маємо достатньо свободи, щоб визнавати людей, які воюють за незалежність нашої держави і відвойовують нам як суспільству право на визнання своїх героїв і героїнь, захисників і захисниць, ветеранів і ветеранок.

Ветеранська політика визначає, що держава дбатиме про добробут українських воїнів та воїнок упродовж усього їхнього життя, про кожного та кожна, хто в майбутньому розпочне військову службу через необхідність захищати Україну від будь-якої військової агресії.

До певного моменту держава не мала спроможності, юридичної та смислової бази, щоб враховувати й адресувати досвід ветеранів і ветеранок наскрізно в усіх державних послугах, програмах та підтримці. Зараз, особливо зважаючи на кількість людей, які отримують цей досвід та матимуть його в майбутньому, необхідна радикальна велика реформа, яка змінить ситуацію й допоможе державі бачити та розуміти цих людей, а також належно реагувати на їхні потреби.

У 2023 році через відсутність державної ветеранської стратегії та бачення політики експертні громадські організації у сфері ветеранських справ – Ветеран Хаб, Принцип, Юридична сотня, Жіночий ветеранський рух та Простір можливостей – об'єдналися і запропонували першу версію Концепції державної політики щодо ветеранів, ветеранок та їхніх родин¹. Вона виникла зі щоденної роботи з ветеранами, ветеранками, їхніми сім'ями – у ролі надавачів послуг, дослідників, експертів у цьому середовищі.

Ця перша версія державної ветеранської політики отримала підтримку від Міністерства у справах ветеранів, і логіка Концепції та її основні тези лягли в основу Стратегії ветеранської політики, яку схвалив Кабінет Міністрів України 29 листопада 2024 року².

Упродовж минулих двох років ми працювали над тим, щоб поглибити для себе й для держави власні знання і розуміння досвіду, який отримують військовослужбовці/ці та ветерани/ки під час війни та захисту країни. Ми розробили нову Концепцію державної політики щодо ветеранів та ветеранок, яка розкриває усе те, чого ми не окреслили або не знали під час написання першого документа. Зокрема, зараз ми змогли детальніше опрацювати потреби, які можуть виникати у ветеранів та ветеранок залежно від їхнього іншого, небойового, життєвого досвіду у різних сферах добробуту. Ми запропонували додаткові експертні рекомендації у сферах здоров'я, житла та матеріальних потреб ветеранів і ветеранок.

¹ Ветеран Хаб, Принцип, Простір можливостей, Юридична сотня, Ветеранка. (2023). Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/polityka-shchodo-veteraniv-ta-ikh-simey.pdf

² Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках» № 1209-р (2024, 29 листопада). zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-#Text

У процесі цієї роботи ми також співпрацювали з Міністерством у справах ветеранів над розробленням законопроекту «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів/ветеранок, які брали участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України»³ та проєкту Кодексу про захист державності, незалежності та статус захисників держави. А також – розробляли цільову і фінансову модель, щоб зрозуміти, яку реальну підтримку може запропонувати держава ветеранам та ветеранкам. Окремим і важливим напрацюванням є нова Концепція державної політики щодо сімей ветеранів та ветеранок⁴.

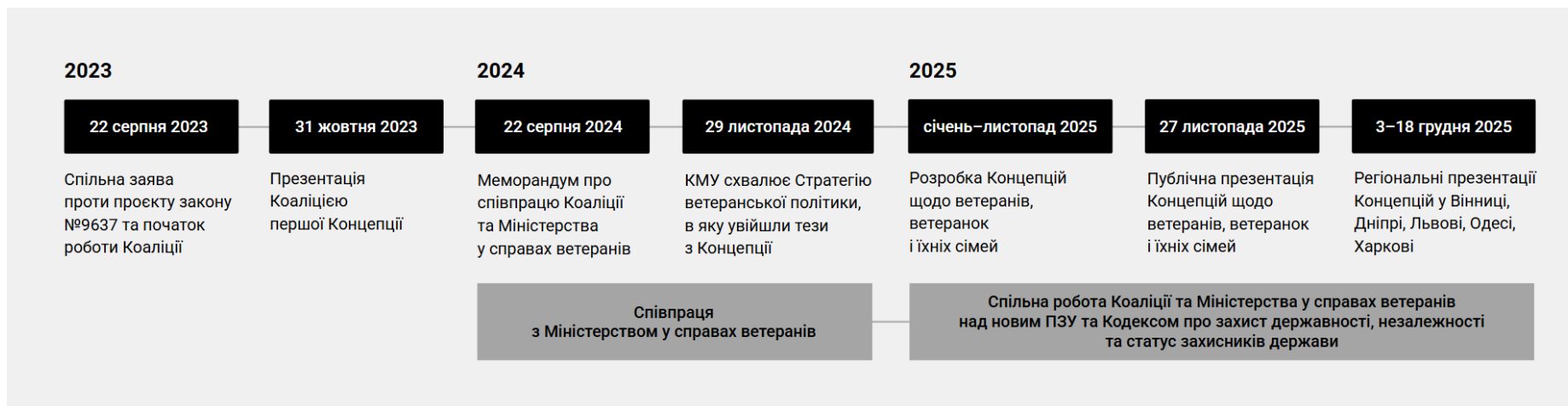
Ветеранська політика незмінно залишається частиною стратегії і підходів національної безпеки та оборони країни. Ця політика не є соціальною допомогою чи благодійністю. Вона стосується сильних людей, які пройшли непересічний шлях, здобули складний, комплексний, вартісний досвід і спроможні продовжувати гідне життя. Тепер завдання держави – переконатися, що це життя можливе в умовах та реальності, у якій перебуває Україна.

У цьому документі ми надаємо скорочений огляд, однак запрошуємо вас до прочитання та заглиблення в повну версію Концепцію державної політики щодо ветеранів та ветеранок. Глибока робота з експертами та експертками з різних сфер добробуту, різними цільовими аудиторіями та на різних рівнях стала її основою. Тож цей документ і описані в ньому потреби ветеранів і ветеранок та рекомендації до їхньої підтримки – має бути першим кроком до глибшого розуміння, як ми як держава та суспільство можемо і маємо віддати шану й визнання тим, хто роками захищає нашу безпеку та незалежність.

³ Верховна Рада України. (2025, 25 серпня). Проект Закону про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів/ветеранок, які брали участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України (№ 13696). itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57192

⁴ Концепція політики щодо сімей ветеранів і ветеранок. veteranspolicy.org.ua/family

Робота Коаліції громадських організацій над державною ветеранською політикою

Повна версія Концепції державної політики щодо ветеранів і ветеранок доступна [за посиланням](#) або QR-кодом

Повна версія Концепції державної політики щодо сімей ветеранів і ветеранок доступна [за посиланням](#) або QR-кодом

Повна версія Аналізу місцевої та регіональної політики і рекомендацій до органів влади доступна [за посиланням](#) або QR-кодом

Мета і принципи державної політики

Навіть після завершення війни завжди є ризик відновлення активних бойових дій, а Україна має зберігати високу спроможність захистити себе. **Саме ветерани й ветеранки першими знову стануть до лав війська.**

Ефективна державна політика має дбати про ветеранів і ветеранок у різних середовищах — цивільному житті, під час продовження військової кар'єри або перебування у військовому резерві. Тобто впливати на їхню готовність та спроможність за потреби воювати знову.

Мета державної ветеранської політики

увійшла в Стратегію ветеранської політики

Визнати внесок ветеранів і ветеранок у захист держави та роль їхніх сімей

Забезпечити державну підтримку для відновлення добробуту ветеранів, ветеранок та їхніх сімей

Сприяти зміцненню національної безпеки та оборони країни

Засади, на яких базується ефективна державна політика щодо ветеранів, ветеранок та їхніх сімей

Визнання	Розуміння	Дії
унікального досвіду ветеранів, ветеранок, їхніх сімей та чітке визначення їхнього статусу	впливу досвіду ветеранів, ветеранок і їхніх сімей на добробут та потреби, які виникають унаслідок нього	визначення необхідної підтримки ветеранів, ветеранок і їхніх сімей на всіх етапах шляху
	мети та шляхів підтримки ветеранів, ветеранок і їхніх сімей	визначення стандартів надання такої підтримки
		спільне спрямування зусиль державних органів, громадянського суспільства та міжнародної спільноти

Аби створювати ефективну та орієнтовану на ветеранів/ок та їхніх близьких державну політику, важливо наскрізно дотримуватися єдиних принципів та будувати її на повазі до гідності людини, її прав та інтересів.

Принципи ветеранської політики

увійшли в Стратегію ветеранської політики⁵

1. Кроссекторальність	2. Людиноцентричність	3. Превентивність
Ветерани та ветеранки мають бути представлені в усіх сферах, мати доступ до всіх державних програм та послуг	Державна політика має зосереджувати зусилля на людині, а не її статусі	Держава має приділяти увагу ранньому виявленню ризиків для добробуту ветеранів/ок та запобігати негативним тенденціям у їхньому житті
4. Довготривалість	5. Реалістичність	6. Повага
Ветерани та ветеранки мають отримувати підтримку не лише після повернення з війська, а й надалі, на різних життєвих етапах	Підтримка держави має бути спрямованою на якнайшвидше відновлення цивільного добробуту ветеранів та ветеранок	Державна політика гарантує визнання бойового досвіду ветеранів і ветеранок

Державна політика має гарантувати визнання життєвого шляху ветеранів, ветеранок та їхніх сімей. Для забезпечення комплексності та дієвості політики її формування має відбуватися із залученням **усіх зацікавлених сторін** – держави, громадського сектору, бенефіціарів та громади. Водночас варто розуміти, що провідна роль у розробленні, координуванні та контролі за реалізацією такої політики має бути закріплена **за однією визначеною інституцією**, яка буде спрямовувати роботу всіх органів державної влади в межах державної політики щодо ветеранів, ветеранок та їхніх сімей.

⁵ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках» № 1209-р (2024, 29 листопада). zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-p#Text

Хто такі ветерани й ветеранки

У нашому розумінні, ветерани й ветеранки — це **люди, які мають досвід участі в бойових діях — від одного дня**. Саме цей досвід є основою статусу та визначає потреби людини, оскільки має найбільший фізичний, психологічний та емоційний довгостроковий вплив на людину.

Ветеран/ветеранка — людина, яка брала безпосередню участь у бойових діях із захисту Батьківщини, а також на території інших держав, якщо це є частиною міжнародних зобов'язань України.

Формулювання лягло в основу визначення у Стратегії ветеранської політики до 2030 року, ухваленій наприкінці 2024 року. У цьому документі закладений новий підхід держави до визначення статусу ветеранів і ветеранок, який відповідає нашій рекомендації з першої версії концепції та пов'язується з виконанням бойових завдань.

Водночас держава зобов'язана гідно визнавати досвід усіх військовослужбовців, однак враховувати, що **різні умови військової служби по-різному впливають на якість життя ветеранів і ветеранок та на їхні потреби після завершення служби:**

- **служба в мирний час** має менший вплив на добробут після звільнення;
- **служба під час війни або в надзвичайних обставинах** може суттєво змінити фізичний, психологічний та соціальний стан ветеранів і ветеранок.

Також важливо визнавати й визначати внесок людей, які **долучалися до служби, але не брали безпосередньої фізичної участі у бойових діях.**

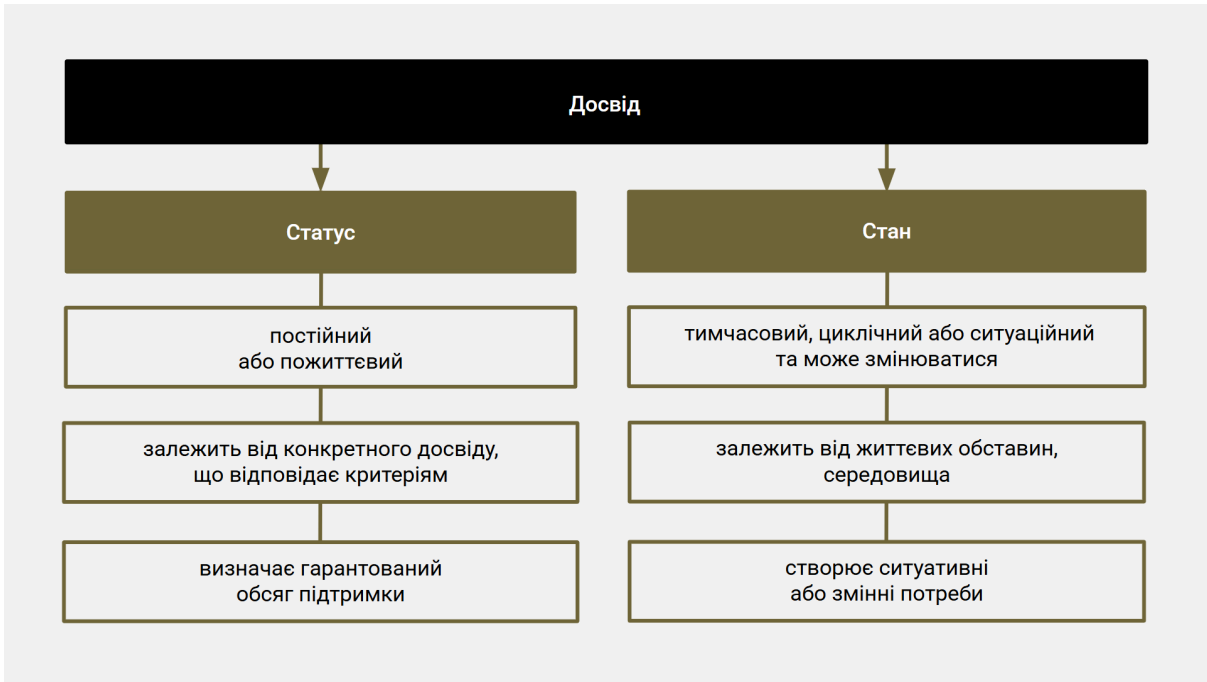
Множинність досвідів

Участь у бойових діях — лише один із досвідів, які трапляються у житті ветеранів і ветеранок. Не всі їхні потреби зумовлені саме ним, а можуть бути пов'язані й з іншими обставинами — наприклад, пораненням, втратою, переміщенням, пошуком роботи, доглядом за близькими чи зміною життєвих умов.

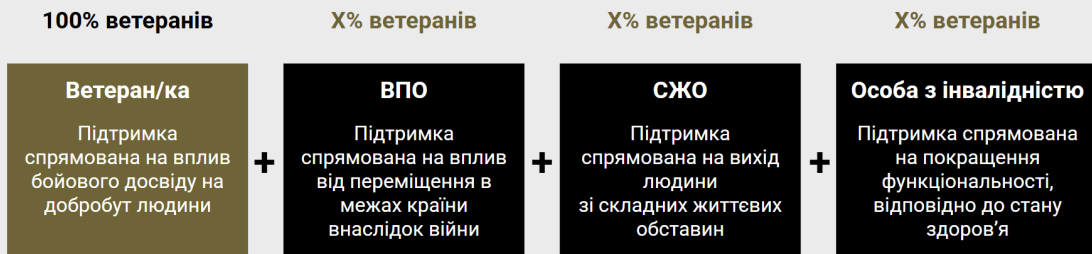
Щоб надавати гідну і потрібну підтримку, державна ветеранська політика має враховувати плинність життєвих статусів і станів.

Статус — **стійке**, юридично визнане становище людини, яке визначає її соціальні права й гарантії, обов'язки та доступ до підтримки. Він залежить від досвіду, є відносно постійним, тривалим у часі, має довготривалий вплив на людину, чіткі критерії та зазвичай не змінюється без офіційного рішення або нових обставин.

Стан — **динамічне, змінне** становище, яке може тривати певний час, припинятися або повторюватися. Він також залежить від досвіду людини та впливає на її потреби, однак є тимчасовим або потенційно змінним.

Потреби ветеранів/ок, що виникають з їхнього життєвого досвіду, мають враховуватись через надання відповідних статусів. Водночас статус ветерана/ки може давати переваги або пріоритет у межах інших статусів.

Важливо ідентифікувати ветеранів/ок наскрізно в системі соціальної політики, обліковувати наявність множини статусів та фіксувати — яка підтримка і у межах якого статусу надається.

Стани, які можуть формувати додаткові або пріоритетні потреби підтримки незалежно від чинного статусу ветерана/ки

Стан	Можливі потреби
Поранення	Кваліфіковане лікування та реабілітація, адаптоване житло й транспорт, доступ до інформації про пільги й послуги, адаптація робочого місця
Внутрішнє переміщення	Пошук і забезпечення житла, нова робота та джерела доходу, відновлення документів, пільги, компенсації; налагодження зв'язків у новій громаді
Зайнятість <ul style="list-style-type: none"> ■ пошук роботи ■ навчання ■ власна справа 	Програми працевлаштування, перекваліфікація гнучкий графік; фінансова підтримка гранти, пільги, консультації
Сімейне становище <ul style="list-style-type: none"> ■ багатодітні ■ вдова/вдівець ■ розлучення 	Додаткові пільги, фінансова та освітня підтримка психологічна підтримка, консультації щодо пільг правова допомога

Який шлях проходять ветерани/ки

Бойовий досвід не зникає після завершення служби або повернення з фронту. Він залишається з людиною на все життя, впливаючи на її ідентичність, стосунки, вибір роботи, покликання та потреби.

Для розуміння етапів, які проходять ветерани та ветеранки, ми послуговуємося методологією дослідження «Шлях ветеранів і ветеранок» Ветеран Хабу. Досвід та шлях кожного ветерана/ки — унікальні. Водночас команді вдалося виявити характерні етапи шляху ветеранів і ветеранок та їхні потреби на кожному етапі.

Шлях ветеранів і ветеранок — комплексне дослідження досвіду ветеранів та ветеранок, модель, яка описує, що відбувається з ветеранами та ветеранками від початку служби й після її завершення і виклики, які вони долають у цивільному житті.

Оригінальну концепцію моделі у вигляді мапи розробив Департамент у справах ветеранів США⁶. 2020 року команда Ветеран Хабу створила адаптовану українську версію мапи, а у 2021 році провела дослідження і серію глибоких інтерв'ю з ветеранами та ветеранками АТО/ООС⁷. Завдяки цьому вдалося краще зрозуміти виклики, з якими вони стикаються під час служби й після повернення до цивільного життя.

⁶ U.S. Department of Veterans Affairs. (2024, April). Veteran journey map (2016). Veterans Experience Office. department.va.gov/veterans-experience/wp-content/uploads/sites/2/2024/04/veteran-journey-map-2016-508-V4.23.24.pdf

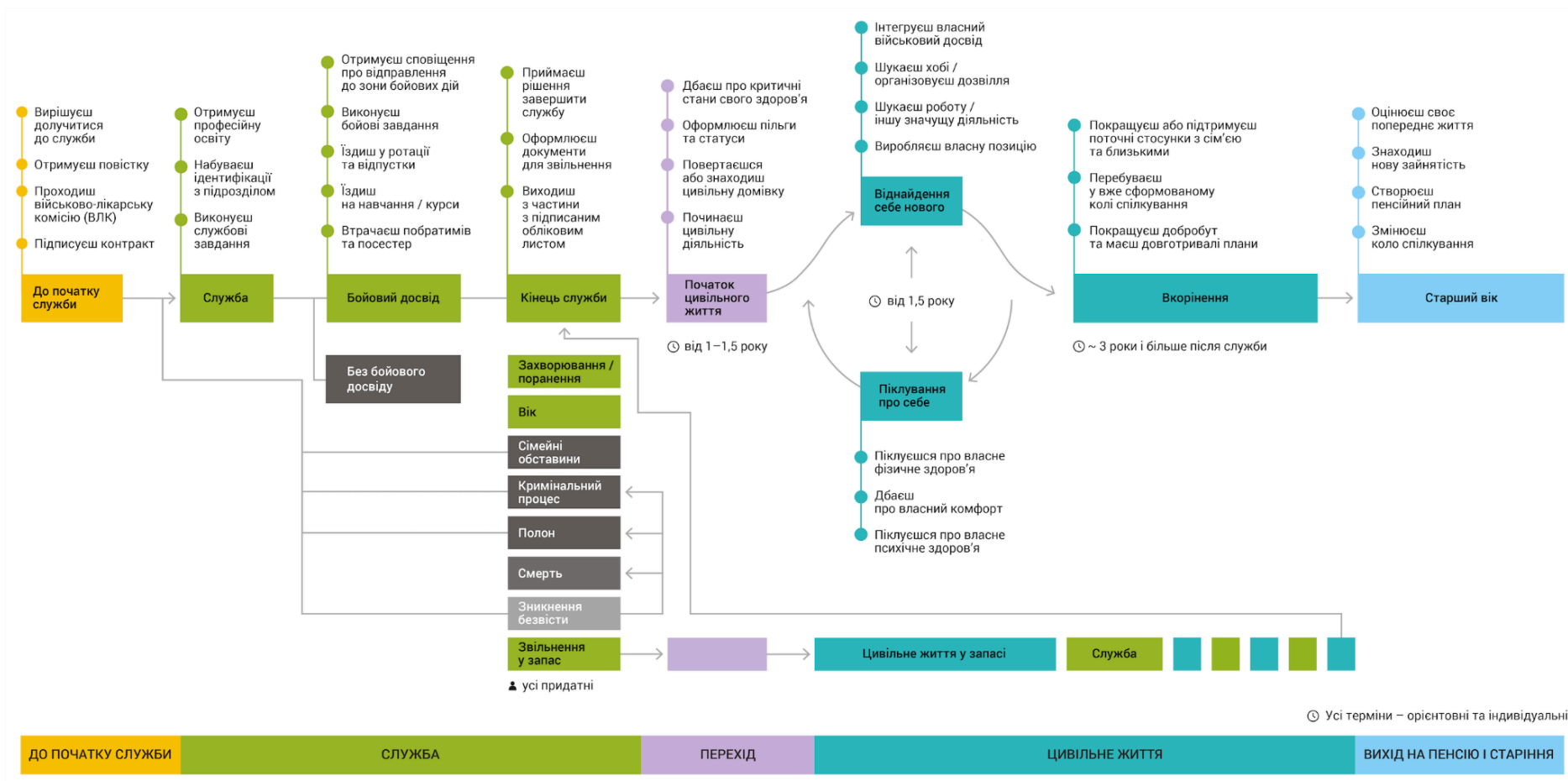
⁷ Ветеран Хаб. (2023). Шлях ветеранів та ветеранок. veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf

На основі дослідження команда виділила п'ять ключових фаз шляху ветеранів і ветеранок:

Розуміння шляху ветеранів та ветеранок важливе для розроблення ефективної державної політики. Цей шлях – не одномоментна подія, а тривалий процес, який починається ще з рішення долучитися до війська.

Тож для аналізу викликів після завершення служби важливо знати, що відбувається на кожному етапі з її початку, і враховувати умови, за яких ветерани та ветеранки потрапляють до війська. А також розуміти зовнішні та правові обставини шляху у війську та після звільнення зі служби під час мирного часу, особливого періоду чи воєнного стану.

Мапа Шляху ветеранів та ветеранок

Попри всю складність шляху, більшість ветеранів/ок успішно подолають виклики та відбудують цивільний добробут. Щоб вчасно підтримати тих, хто може стикнутися зі складнощами, важливо визначити **періоди посиленої уваги** державної політики — етапи ключових змін, коли виклики у ветеранів та ветеранок можуть бути складнішими.

Періоди посиленої уваги державної політики

Після завершення служби лише невелика частина ветеранів та ветеранок – визнані непридатними за станом здоров'я чи ті, хто досягли граничного віку, – зможуть повернутися до цивільного життя без перспективи повторної мобілізації. Натомість більшість з них стануть основою резерву та запасу, а дехто продовжить свій професійний шлях у війську.

Ми ідентифікуємо три основні середовища державної політики щодо ветеранів і ветеранок, залежно від того, де саме вони продовжать свій шлях після здобуття бойового досвіду:

Ми прогнозуємо, що в найближче десятиліття та надалі значна частка ветеранів і ветеранок продовжить свій шлях передусім у межах двох середовищ: військової служби та резерву. І лише незначна частина остаточно повернеться до цивільного життя, зокрема через поранення або досягнення граничного віку.

Хоча етапи шляху ветеранів і ветеранок загалом подібні для всіх трьох середовищ, можливості задоволення їхніх потреб, пріоритети та цілі державної політики відрізняються залежно від кожного із цих середовищ.

Середовище 1 Військова служба

Ключові стейкхолдери: Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, інші сили сектору безпеки та оборони, а також Міністерство у справах ветеранів.

Мета державної політики: підтримка обороноздатності країни, збереження досвіду та компетенцій ветеранів і ветеранок на службі після завершення терміну мобілізації.

Станом на 2020 рік до 30 % ветеранів і ветеранок АТО/ООС продовжували службу в Силах безпеки й оборони протягом трьох і більше років після демобілізації⁸. Якщо ця тенденція повториться, значна частка ветеранів та ветеранок продовжать свій шлях саме у війську. Водночас чимало з них вже зараз перебувають у статусі ветеранів, суміщаючи його з активною військовою службою. Це означає, що всі етапи шляху ветеранів і ветеранок вони проходять в юрисдикції безпекових та оборонних відомств. Та, відповідно, потребують стабільних умов служби, професійного розвитку та підтримки всередині системи.

⁸ IREX, Ветеран Хаб. (2021, 14 липня). Результати дослідження «Реінтеграція ветеранів» щодо поточних умов працевлаштування.
irex.org/sites/default/files/Veterans-Current-Employment-Conditions-Ukrainian.pdf

Середовище 2 Військовий резерв

Ключові стейкхолдери: Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство у справах ветеранів, Служба безпеки України, інші установи сектору безпеки та оборони, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності, Міністерство економіки, Міністерство молоді та спорту, Міністерство освіти і науки.

Мета державної політики: підтримка бойової готовності резерву, відновлення людського капіталу.

Після завершення війни та демобілізації ветерани й ветеранки, які не продовжать військову кар'єру, але не мають підстав до виключення з обліку, будуть зараховані до складу резерву. Тобто всі ветерани/ки, які завершать службу без зняття з обліку та встановлення непридатності до служби під час дії воєнного стану, також потраплять у резерв. Ці люди доволі тривалий час будуть перебувати військовим і цивільним світом. Вони матимуть короткий горизонт планування, що може створювати нерівність у можливостях якісної та сталої адаптації в цивільному житті під час служби в резерві.

Розуміння подальших перспектив, можливості повторної мобілізації до досягнення граничного віку, а також умов і переваг служби в резерві є важливими для ветеранів і ветеранок. Важливо розробити комплексну політику щодо ветеранів і ветеранок у резерві, а також оновити нормативно-правову базу, щоб вона відповідала викликам бенефіціарів після звільнення зі служби і водночас враховувала пріоритети держави в цьому напрямі.

Середовище 3 Цивільне життя

Ключові стейкхолдери: Міністерство у справах ветеранів, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство економіки, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності, Міністерство розвитку громад та територій, Міністерство молоді та спорту, Міністерство культури та інформаційної політики, Міністерство освіти і науки України та інші.

Мета державної політики: відновлення людського капіталу, зменшення наслідків демографічної кризи.

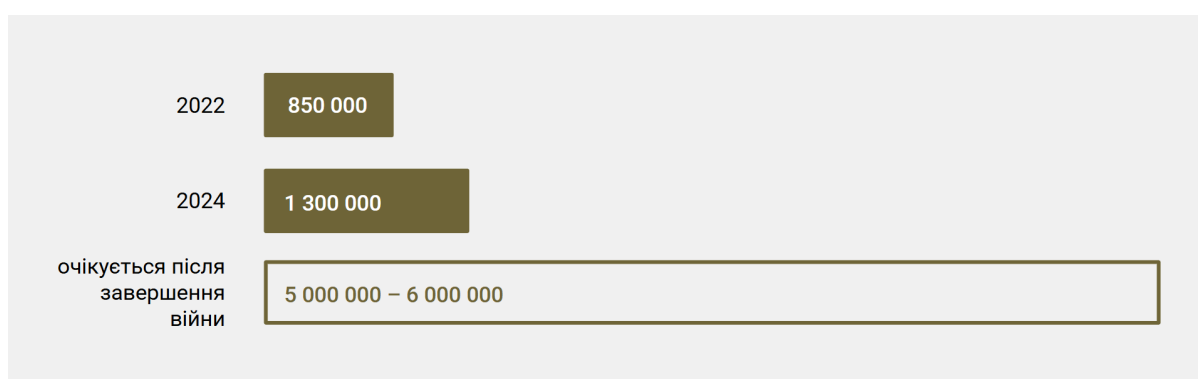
У цьому середовищі наразі частка ветеранів і ветеранок буде найменшою порівняно з військовою службою та резервом і запасом. Це пов'язано з тим, що не матимуть перспектив повернення до служби лише ті, хто досягли граничного віку, втратили можливість служити за станом здоров'я або мають вагомі сімейні обставини. Після повернення до цивільного життя вони потребуватимуть тривалого супроводу. Тому державна політика має забезпечити для них безперервність підтримки.

Водночас ветерани й ветеранки після повернення стають користувачами всіх систем та послуг, що є в державі, бізнесі та громаді, і потребують того самого рівня підтримки, що й інші громадяни. Робота з їхніми потребами має зосереджуватися насамперед на підвищенні компетентності фахівців, а не на створенні нових унікальних послуг. Усі фахівці: лікарі, вчителі, соціальні працівники, роботодавці, з якими взаємодітимуть ветерани, ветеранки та їхні родини, мають підвищувати свою компетентність у роботі з цією групою громадян.

Що ми ще знаємо про ветеранів/ок

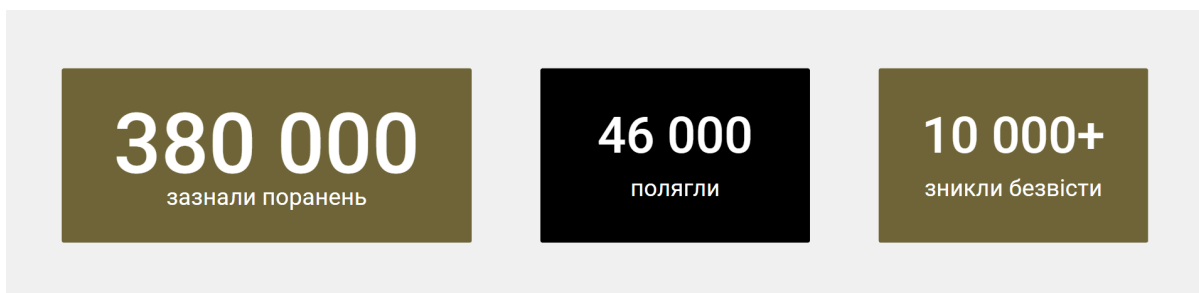
Окрім бойового досвіду й додаткових станів, на потреби ветеранів і ветеранок впливають різні соціально-демографічні характеристики. Наразі ми маємо обмежений доступ до даних про них, оскільки переважна частина воїнів і воїнок усе ще перебуває у війську. Та в майбутньому регулярний комплексний збір та аналіз інформації є важливим для побудови не лише реактивної, а й превентивної політики щодо ветеранів і ветеранок.

Орієнтовна кількість ветеранів і ветеранок та членів їхніх сімей⁹

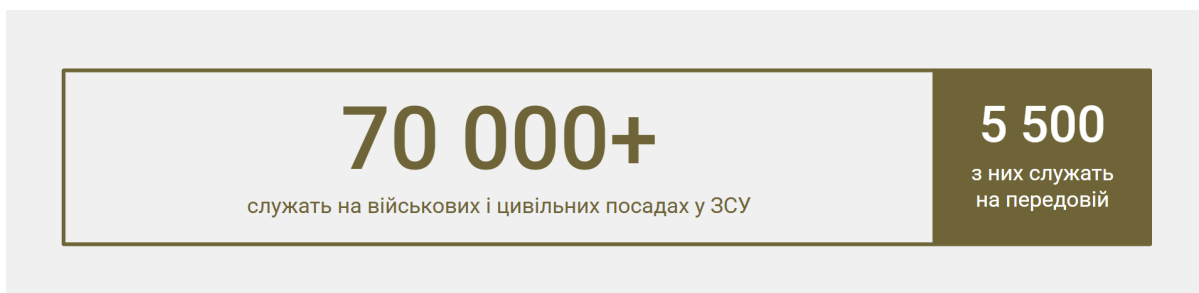

⁹ Бурцева, А. (2024, 25 липня). В Україні 1 мільйон 300 тисяч ветеранів: як їх підтримують. Суспільне Новини. suspilne.media/798951-v-ukraini-1-miljon-300-tisac-veteraniv-ak-ih-pidtrimuut

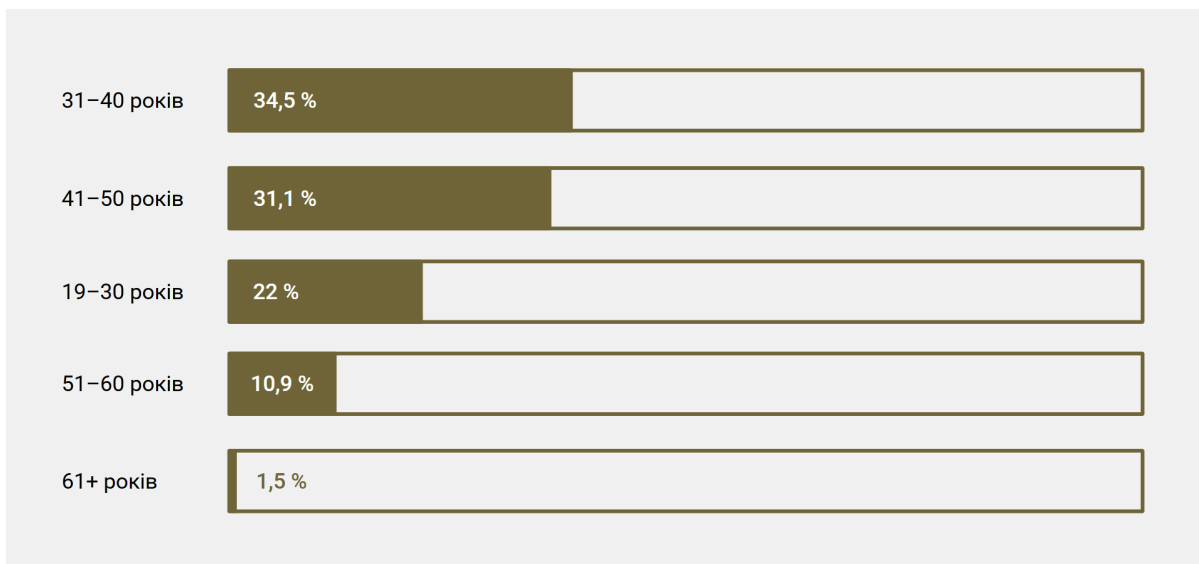
Кількість поранених, зниклих безвісти й загиблих (червень 2025 року)¹⁰

Кількість жінок у Збройних силах України станом на 2025 рік¹¹

Віковий розподіл ветеранів і ветеранок до 2022 року за даними Українського ветеранського фонду¹²

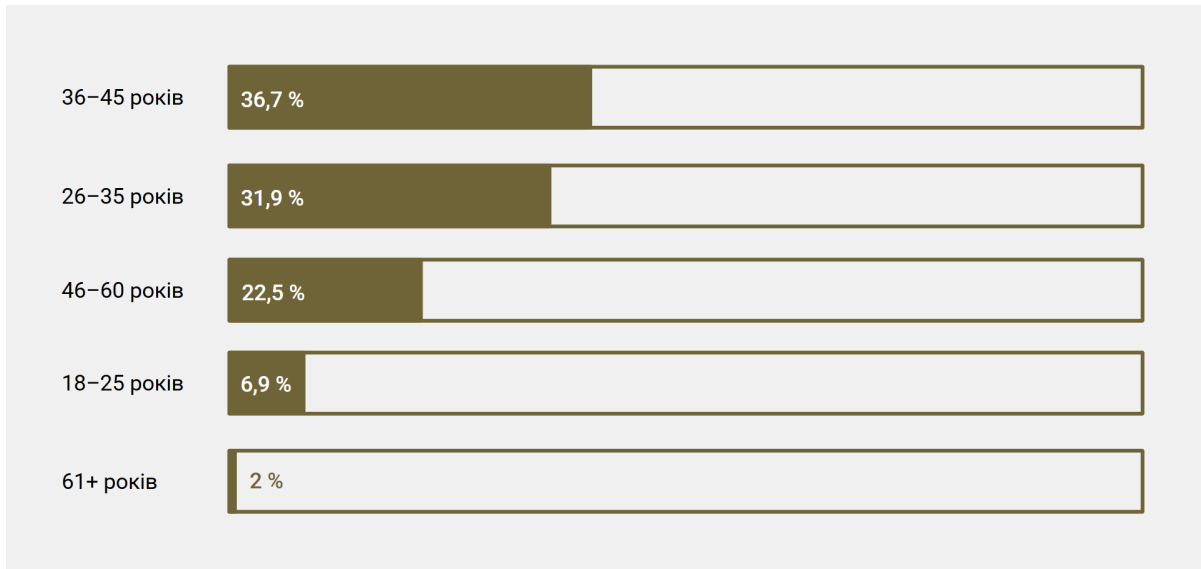

¹⁰ Собенко, Н. (2025, 16 лютого). Понад 46 тисяч загиблих: Зеленський назвав втрати України у війні. Суспільне Новини. suspilne.media/949947-ponad-46-tisac-zaqiblih-zelenskij-nazvav-vtrati-ukraini-u-vijni

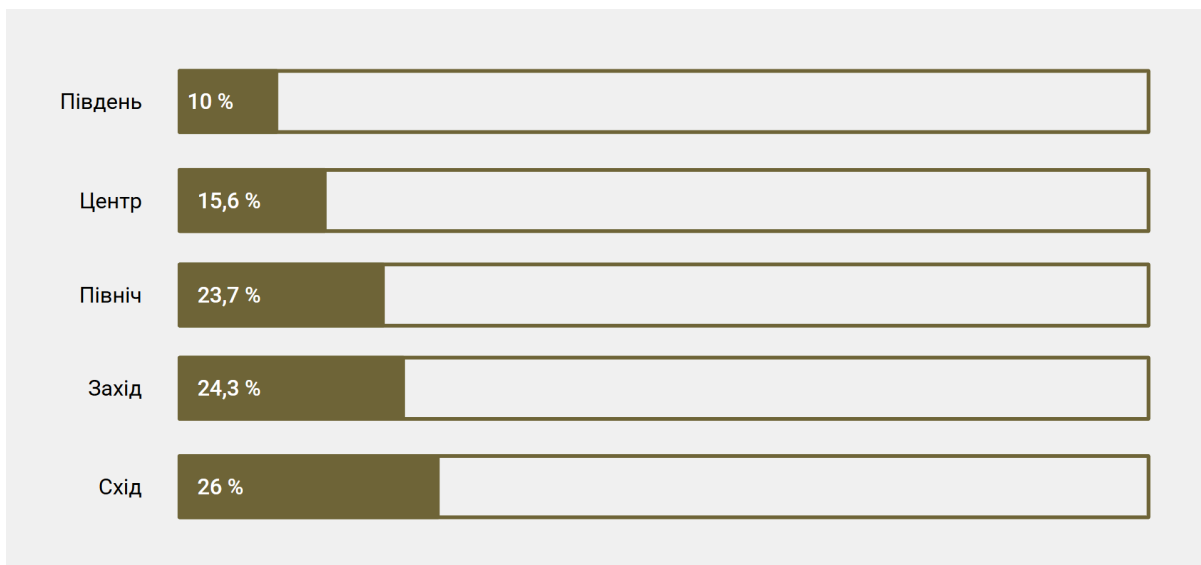
¹¹ Понад 5 500 жінок сьогодні служать на передовій – Сергій Мельник. (2025, 8 березня). Міністерство оборони України. mod.gov.ua/news/ponad-5-500-zhinok-sogodni-sluzhat-na-peredovij-sergij-melnik

¹² Український ветеранський фонд. (2022). Портрет ветерана російсько-української війни 2014–2022 рр. veteranfund.com.ua/analytics/portret_veterana/#elementor-toc_heading-anchor-3

Віковий розподіл ветеранів і ветеранок за результатами опитування Українського ветеранського фонду 2023 року¹³

Регіональний розподіл ветеранів і ветеранок до 2022 року¹⁴

¹³ Український ветеранський фонд. (2023). Портрет ветерана.

veteranfund.com.ua/analytics/portrait-of-veteran

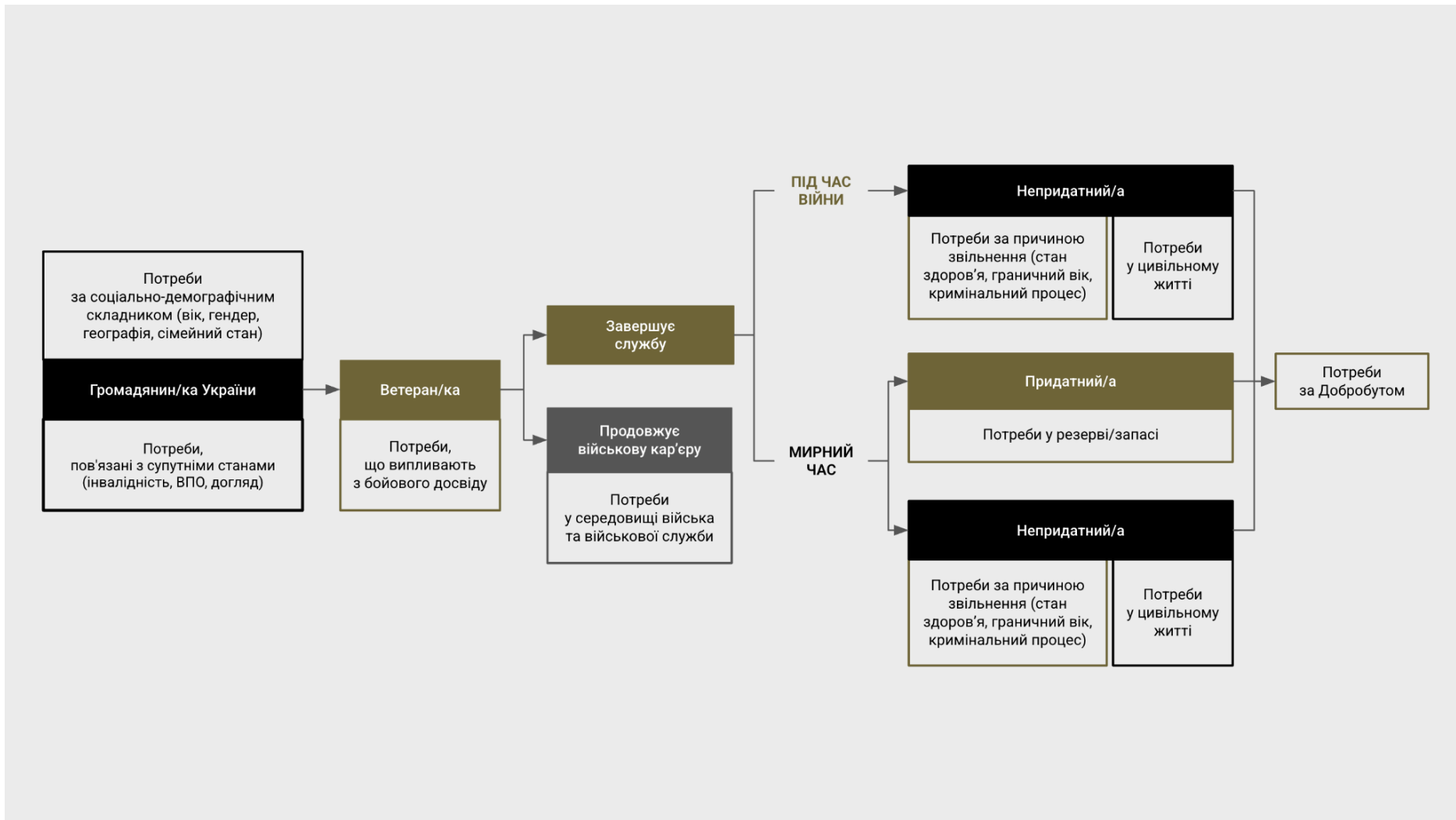
¹⁴ Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України. data.mva.gov.ua

Алгоритм аналізу потреб з урахуванням різних підходів та даних

Не лише бойовий досвід визначає потреби ветеранів і ветеранок. Для формування справедливої та ефективної політики треба враховувати додаткові життєві обставини, що впливають на їхній добробут, зокрема, стан здоров'я, зайнятість, родинні зв'язки, досвід переміщення, а також середовище реалізації політики.

Ми пропонуємо використовувати комплексний гнучкий підхід, що враховує ці чинники поряд із військовим досвідом. Для цього можна застосовувати верхньорівневий **алгоритм аналізу потреб**, який поєднує описані вище підходи та дає змогу системно зіставити потреби людини з її досвідом, станами й статусами. Цей алгоритм допомагає адаптувати підтримку відповідно до життєвого етапу ветерана/ки та середовища, у якому вона перебуває.

Обрані категорії показують обставини, що істотно впливають на життя і потреби становище ветеранів і ветеранок. Алгоритм можуть використовувати державні інституції, громадські організації та інших стейкхолдери, аби подивитися на комплексність досвідів ветеранів і ветеранок та розробляти програми підтримки з їх урахуванням.

Алгоритм аналізу потреб ветеранів і ветеранок з урахуванням різних підходів та даних

Потреби за Добробутом

Військова служба, участь у бойових діях та інші суміжні досвіди мають значний вплив на фізичний та психічний стан, соціальні зв'язки, матеріальні умови, професійні можливості та внутрішні ресурси людини. Усі ці складники впливають на потреби, які ми категоризуємо за концепцією Добробуту.

Модель Добробуту – поєднання суб'єктивного відчуття задоволення життям та об'єктивних умов, що забезпечують якість цього життя. Тобто, окрім врахування самого факту наявності житла або об'єктивного стану фізичного здоров'я, важливо також розуміти, чи задоволена людина умовами, у яких вона живе, або станом свого здоров'я.

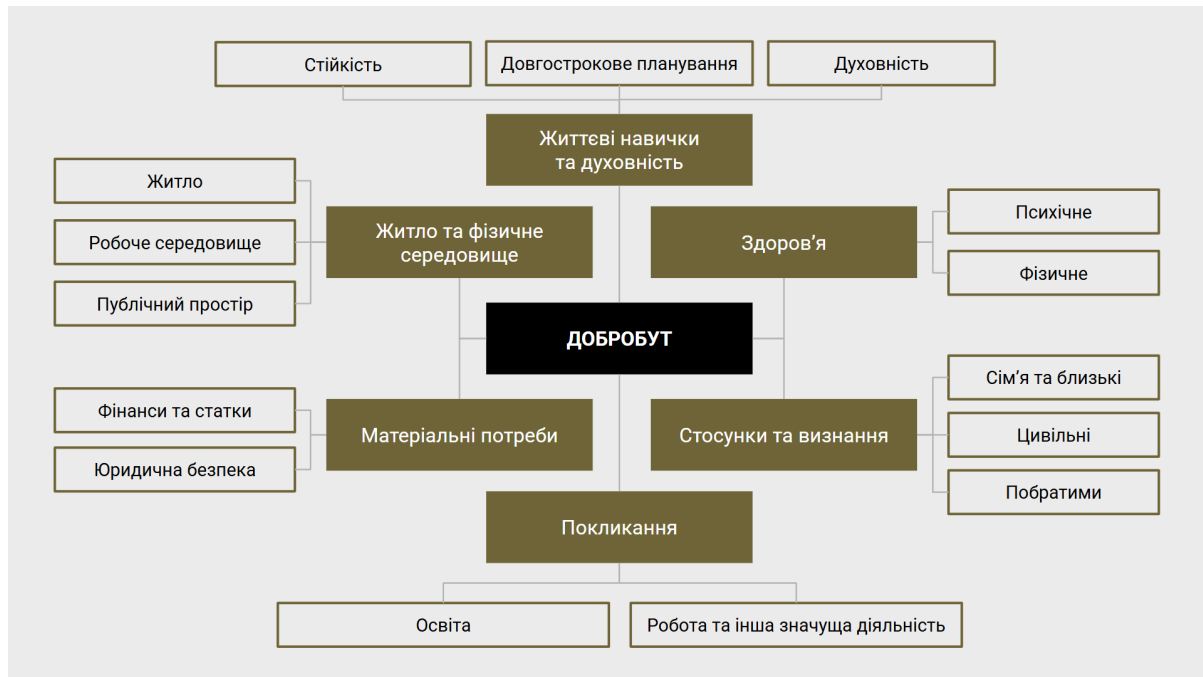
У 2023 році команда Ветеран Хабу розробила власну модель добробуту ветеранів і ветеранок¹⁵, на яку ми спираємося в цьому документі й підходах до формування державної політики щодо ветеранів та ветеранок. Вона ґрунтується на концепції добробуту ветеранів і ветеранок у США та Канаді й роботі міжнародних дослідників Девіда Педлара та Джеймса Томпсона¹⁶.

¹⁵ Ветеран Хаб. (2023). Концепція добробуту ветеранів та ветеранок. veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/dobrobut_opys-skorochoeno.pdf

¹⁶ Thompson, J. M., Vogt, D., & Pedlar, D. (2022, 7 April). Success in life after service: A perspective on conceptualizing the well-being of military Veterans. *Journal of Military, Veteran and Family Health*. doi.org/10.3138/jmvfh-2021-0037

Хоча категорії потреб залишаються сталими протягом життя, їхній зміст і пріоритетність змінюються на різних етапах. Служба та війна суттєво впливають на добробут ветеранів і ветеранок та їхніх сімей, тож відповідна політика має торкатися всього їхнього життєвого шляху.

Візуалізація моделі Добробуту

Ми розрізняємо також поняття **цивільного** та **військового добробуту** – стану задоволеності потреб, який може відрізнитися залежно від середовища – війська або цивільного життя.

Що довше людина перебуває на службі, то більше в неї розбудовується військовий добробут – зв'язки, становище, навички, які допомагають комфортніше почуватися на службі. Водночас в неї знижується цивільний добробут, який після завершення служби не починає зростати одразу, а продовжує певний час знижуватися. Після повернення їй також може знадобитися більше часу для розбудови цивільного добробуту, аніж для його підтримки до служби.

Модель Добробуту категоризує різні потреби людини, необхідні для якісного життя, і розглядає запити ветеранів і ветеранок без пріоритезації одних над іншими як важливіших чи серйозніших,

а також допомагає простежити, як вони природно змінюються на життєвому шляху. Під час розроблення державної політики ця модель може допомогти проаналізувати та зрозуміти потреби ветеранів і ветеранок у різних важливих для них сферах, щоб розбудувати потрібну та ефективну систему підтримки впродовж усього їхнього життя та для різних середовищ повернення.

Ми не надаємо загального огляду всіх можливих проблем і потреб, які можуть виникати у ветеранів та ветеранок. Натомість зосереджуємося на потенційних рішеннях, які держава може реалізувати для задоволення їхніх потреб. Їх ми виявили за допомогою аналізу доступних даних та інформації.

Сформовані рекомендації є результатом роботи Коаліції організацій на основі експертного досвіду у сфері ветеранських справ і обговорень/консультацій з експертами різних сфер. Ми розуміємо, що не могли охопити всіх викликів і потенційних рішень, тому важливо продовжувати досліджувати ці теми, щоб розробити дієву підтримку для ветеранів і ветеранок.

Здоров'я

Під час служби воїни та воїнки можуть зазнати значного фізичного та психічного навантаження, яке зокрема впливає на зір і слух, опорно-рухову та серцево-судинну системи, а також на психічне здоров'я – сон, емоційний стан.

Згідно з результатами дослідження потреб ветеранів і ветеранок 2023 року, 53,8 % респондентів зазначили, що вже потребують або в майбутньому потребуватимуть допомоги у сфері зміцнення здоров'я після завершення військової служби¹⁷. Серед найбільш запитуваних напрямів – лікування складних травм і хвороб,

¹⁷ Кіріллова, Ю., Зновяк, В., Казанська А. (2023). Потреби ветеранів 2023. Український ветеранський фонд. veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023

протезування, підтримка в лікуванні ПТСР й акубаротравм та санаторно-курортне лікування¹⁸.

Військова служба та участь у бойових діях впливають на фізичне й психічне здоров'я **не лише під час самої служби, а й ще довго після її завершення**. Порушення режиму сну, харчування, тривале фізичне й психоемоційне навантаження можуть мати наслідки, які проявляться навіть за кілька років. Як і в кожній людині, стан здоров'я ветеранів і ветеранок змінюється впродовж життя: від початку служби й аж до старості. Зараз система охорони здоров'я не може передбачити, з якими саме викликами стикнеться ветеран чи ветеранка за рік, п'ять або десять років після служби. Адже система збору та аналізу даних про їхній стан здоров'я досі не налагоджена, а прогностичні дослідження про можливий розвиток захворювань серед учасників та учасниць бойових дій в Україні наразі відсутні.

У межах системи охорони здоров'я необхідно забезпечити доступну, якісну та чутливу до потреб мільйона¹⁹ ветеранів і ветеранок підтримку здоров'я. Такий підхід має ґрунтуватися не на створенні окремої медичної системи, а на інтеграції ветеранських потреб у загальну систему охорони здоров'я — через її посилення, адаптацію та розширення. Це дасть змогу не лише гарантувати рівний доступ до медичної допомоги для всіх громадян, а й сформувати стійку інфраструктуру загальної системи.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Яким є образ ветеранів в українському суспільстві. (2024, 20 грудня). Український кризовий медіацентр. uacrisis.org/uk/yakym-ye-obraz-veteraniv-v-ukrayinskomu-suspilstvi

Напрями політики у сфері, які важливо розвивати:

- **Не потрібно створювати окрему «ветеранську» медицину.** Ветерани й ветеранки мають отримувати в межах наявної системи охорони здоров'я послуги, адаптовані до викликів після завершення військової служби.
- **Напрями медичної підтримки для ветеранів і ветеранок мають спиратися на реальні потреби, виявлені під час емпіричних досліджень.** Одне із завдань держави – збирати й аналізувати дані про вплив бойового досвіду на здоров'я воїнів і воїнок. Системний та узагальнений збір такої інформації дасть змогу розробляти програми превенції, оцінювати коротко- та довгострокові наслідки війни для здоров'я та враховувати їх у медичних протоколах і пакетах послуг.
- Важливо продовжувати розробляти **комплексну систему фізичної та психологічної реабілітації** для громадян і громадянок України, запроваджувати єдині стандарти надання реабілітаційних послуг та впроваджувати дієві механізми моніторингу ефективності.
- **Реформа психічного здоров'я** є важливим кроком, проте наявні ресурси поки що не відповідають високому попиту. Необхідно розширити навчання з надання першої психологічної допомоги для усіх надавачів державних медичних послуг, забезпечити контроль якості психологічних послуг через регулювання доступу фахівців/чинь до ринку та розвивати механізми, що роблять психологічні послуги, зокрема психотерапію, фінансово доступними.
- **Підтримка ветеранів і ветеранок має бути довгостроковою:** медична система має забезпечувати допомогу не тільки в перший період після повернення, а й у перспективі. Також важливо розробити систему комплексного довготривалого догляду, включно з життєвим медсестринським супроводом та програмами адаптації.

Житло та фізичне середовище

Житло та фізичне середовище утворюють взаємопов'язану систему, яка формує основу повсякденного життя. Цей компонент політики має забезпечувати гідні умови проживання, знижувати ризики ізоляції та створювати передумови для відновлення добробуту ветеранів і ветеранок.

Незалежно від причини завершення служби ветеранів і ветеранок, їхнього досвіду у війську і першочергових потреб опісля, їм важливо мати стабільний, безпечний і доступний простір, що сприяє відновленню добробуту й самореалізації²⁰. Потреба в такому просторі пов'язана не з бойовим минулим, а з іншими станами й досвідами – наприклад, внутрішнє переміщення, втрата або пошкодження житла через обстріли, інвалідність та потреба в безбар'єрному середовищі тощо. Водночас бойовий досвід може накладати додаткові виклики для задоволення цих потреб.

Після служби ветерани і ветеранки мають різні житлові потреби:

- власний простір та місце, де можна жити
- власне житло – можливість придбати його, скористатися житловими програмами, володіти ним, перебудувувати простір
- комфортні умови
- особистий простір для відновлення і можливість побути наодинці
- інклюзивність житла та облаштування простору після поранення

Так само важливою є **можливість самотійно пересуватися**. Дослідження, зокрема у сфері урбаністики, соціології, соціальної психології та медицини²¹, указують, що мобільність дає змогу розширювати комфортний і безпечний простір людини.

²⁰ Ветеран Хаб. (2023). Концепція добробуту ветеранів та ветеранок.

veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/dobrobut_opys-skorochedno.pdf

²¹ Health and wellbeing care: How mobility impacts quality of life. (2024, 13 March). LOH Medical.

lohmedical.com/en/blog/health-and-wellbeing-care-how-mobility-impacts-quality-life

Напрями політики у сфері, які важливо розвивати:

- Ветерани й ветеранки повертаються до цивільного життя з **різним досвідом, станом здоров'я, матеріальними можливостями та особистими обставинами**. Додатково на їхні потреби впливає війна: житло може бути пошкодженим або залишитися на окупованій території. Державна політика має враховувати ці обставини та надавати підтримку для відновлення житлового добробуту.
- **Житлова політика має гарантувати не лише право на житло, а і його доступність**. Ветерани та ветеранки з інвалідністю можуть потребувати облаштування та адаптації будинків і власне осель: зручних входів, ванних кімнат, кухонь, пандусів, підйомників. Тому важливо запроваджувати компенсації за адаптацію житла, розробляти стандарти доступного облаштування та переглядати ДБН з урахуванням міжнародних стандартів.
- Не всі ветерани та ветеранки мають потребу або змогу придбати житло. Тому важливо розвивати **альтернативні види підтримки**, наприклад, впровадити компенсацію частини вартості оренди у період відновлення ветеранів та ветеранок після завершення служби (приблизно перші три роки).
- Добробут у сфері житла – це також **доступна інфраструктура навколо будинку**, зручні та безбар'єрні зупинки, вулиці, громадські місця, мобільність у межах населеного пункту. Тому **підтримка мобільності та безбар'єрності для ветеранів і ветеранок має стати частиною політики покращення фізичного середовища**.

Матеріальні потреби

Під час служби військові мають обмежені доступ і можливості для управління власним цивільним капіталом – статками, майном та доходом, який вони отримували у цивільному житті до служби. Після повернення їм потрібен час на відновлення свого фінансового й матеріального становища.

Водночас задоволення матеріальних потреб може бути одним із пріоритетів та критично важливим у поверненні до цивільного добробуту. Нестача коштів після завершення служби може ускладнювати задоволення базових потреб ветеранів/ок, наприклад лікування, відпочинок і відновлення. Тому ветерани й ветеранки на початку цивільного життя можуть ставити заробіток вище за свої інші потреби, що потенційно впливає на загальну адаптацію та добробут²².

Поточна державна підтримка цивільного капіталу ветеранів і ветеранок після повернення до цивільного життя розрахована на два періоди:

Короткострокова підтримка	Довгострокова підтримка
Виплати, які ветерани й ветеранки отримують після завершення служби	Пільги та пенсійне забезпечення

Однак ці механізми не завжди працюють ефективно, зокрема тому, що не враховують множинності статусів, досвідів ветеранів і ветеранок та не відповідають їхнім реальним потребам.

Також важливо, щоб ветерани/ки мали змогу забезпечувати свої матеріальні потреби ще під час служби.

²² Ветеран Хаб. (2023). Шлях ветеранів та ветеранок. С. 150–152.
veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf

Напрями політики у сфері, які важливо розвивати:

- **Держава має враховувати, що під час служби ветеранам і ветеранкам може бути складно займатися власними фінансами та накопичувати ресурси.** Тому фінансова підтримка після повернення має це компенсувати.
- **Після служби держава має допомогти ветеранам і ветеранкам відновити їхній матеріальний добробут** – фінансову стабільність, економічну опору і можливість оплачувати базові потреби та будувати плани. На випадок перебування у резерві важливо розробити механізми відшкодування наслідків впливу та компенсування такої служби.
- **Пенсійне забезпечення та вік можливості виходу на пенсію** для ветеранів і ветеранок **має справедливо визнавати їхній внесок у захист України.** Важливо, щоб у них була гідна пенсія і можливість забезпечити нею своє життя. Вибір воювати міг суттєво вплинути на стан здоров'я, подальшу працездатність і, відповідно, у цивільному житті зменшити можливості відбудови власного добробуту.
- **Доступ до правової допомоги** – важливий складник добробуту ветеранів і ветеранок. Перехід від військової служби до цивільного життя означає зміну статусу – з військовослужбовця/иці на ветерана/ку, що юридично передбачає нові права, обов'язки та можливості отримання підтримки й пільг. Для багатьох ветеранів і ветеранок саме початок цивільного життя є відправним пунктом для оформлення необхідних юридичних документів²³. Однак цей процес може суттєво ускладнюватися, зокрема через бюрократію під час оформлення статусів і державних послуг, брак інформації, нерозуміння правових процедур і упереджене ставлення з боку деяких цивільних надавачів послуг²⁴.

²³ Ветеран Хаб. (2023). Шлях ветеранів та ветеранок. С. 153.

veteranhub.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennia-shliakh-veteraniv-ta-veteranok.pdf

²⁴ Там само. С. 155.

Покликання

З 2014 року військова служба стала частиною професійного шляху понад 1,5 мільйона громадян і громадянок, більшість з яких мають цивільну кар'єру та планують її розвивати після звільнення.

З продовженням російської агресії та розвитком національної оборонної стратегії кількість військовослужбовців і військовослужбовиць із часом може суттєво зрости.

Служба у війську та в резерві значної частки працездатного чоловічого населення України, а також великої кількості жінок – реальність на ринку праці. Водночас ані військова кадрова система, ані цивільний трудовий ринок в Україні **не враховують значну чисельність військового резерву та не забезпечують рівномірний доступ до кар'єрних можливостей для ветеранів і ветеранок**. До того ж військовий та цивільний ринки праці донедавна майже не перетиналися – ані в контексті кадрового обміну, ані за структурою систем і процесів. Під час долучення до війська попередні цивільні навички рідко впливають на кар'єрні перспективи військовослужбовця/иці. І навпаки, після звільнення зі служби, досвід, здобутий у війську, здебільшого залишається невидимим для цивільного роботодавця.

Розглядаючи життєвий шлях людини в державі, ми маємо звертати увагу на нерівність, до якої неминуче призведе нинішнє становище за відсутності нагальних змін. Військова служба за призовом має суттєвий вплив на перспективи в цивільній кар'єрі, особливо за умови повторних мобілізацій однієї людини впродовж життя.

Важливо створити систему підтримки, що враховуватиме різні шляхи професійного життя: повернення до попередньої зайнятості, перекваліфікацію, здобуття нової освіти, старт власної справи. Така система має поєднувати трудові гарантії, доступну формальну і неформальну освіту, програми перекваліфікації, а також інструменти підтримки підприємництва.

Крім того, підтримка в самореалізації є інструментом відновлення справедливості – способом компенсувати втрачений час на ринку праці чи в системі освіти, протягом якого людина захищала країну. Тому політика у сфері покликання має бути орієнтованою на потреби ветеранів і ветеранок та створення умов, коли вони можуть повернутися до участі в цивільному економічному та суспільному житті.

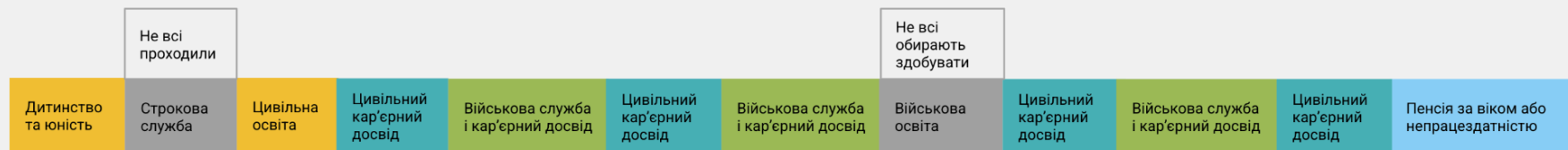
Напрями політики у сфері, які важливо розвивати:

- Після звільнення зі служби ветерани і ветеранки можуть перебувати **в резерві**, тобто в разі потреби долучатися до захисту країни в майбутньому. Держава має забезпечити такі правила і гарантії, щоби вони могли планувати життя і поєднувати службу в резерві з роботою, навчанням чи власною справою.
- Повертаючись до цивільної роботи, **ветерани і ветеранки можуть потребувати часу та умов для відновлення й реабілітації**. Держава має гарантувати гнучкі правила, які захистять право людини повернутися до професії без шкоди для здоров'я.
- Після завершення служби людина може змінювати професію, обирати нову освіту та нові професійні навички. Завдання держави – підтримати ветеранів і ветеранок та **створити умови, щоб освіта була для них реально досяжною** і враховувала їхні побажання.
- Якщо ветеран чи ветеранка вже навчаються в ЗВО, **державою має гарантуватися вільне право поновитися на безоплатне місце** в закладі освіти після звільнення зі служби – без бюрократії чи втрати можливостей. Освітні заклади та держава мають забезпечити рівний, прозорий доступ до всіх освітніх програм.

КАДРОВИЙ ВІЙСЬКОВИЙ кар'єрний шлях

ПРИЗВАНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ кар'єрний шлях

Для тих, хто потрапляє в запас (усі придатні до служби ветерани), кількість повторень служби за мобілізацією до досягнення граничного віку 60 років наразі не обмежена

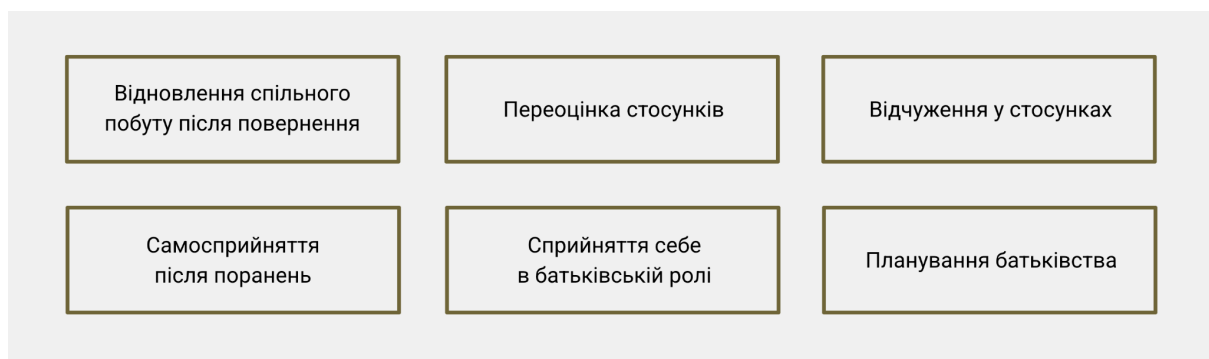
Порівняння кар'єрного шляху кадрового та призваного військового

Стосунки та визнання

Після повернення зі служби стосунки ветеранів і ветеранок із родиною, побратимами та посестрами, а також із цивільним оточенням можуть зазнавати змін. Держава не може й не має втручатися в особисте життя людини, тож ми розглядаємо стосунки з погляду політик підтримки, не заглиблюючись у складну й багатовимірну природу людських взаємин.

Військова служба та бойовий досвід можуть впливати не лише на психологічний стан ветеранів/ок, а й на їхнє самосприйняття, зокрема в контексті тілесності та сексуального здоров'я. Тому важливо на рівні інституцій обговорювати та досліджувати ці теми.

Можливі виклики для ветеранів/ок та їхніх родин
у контексті стосунків

Гідне визнання досвіду, шляху і внеску — так само важлива частина політики, як і послуги чи підтримка. Визнання — це не лише символічний жест, а й реальний механізм, який впливає на повернення до цивільного життя, довіру до держави та її здатність зберігати й посилювати свою стійкість у довготривалій війні.

Одним із проявів визнання є **вшанування**. Повномасштабне вторгнення збільшило масштаб бойових дій та втрат і посилило потребу в розробленні цілісної політики вшанування полеглих воїнів та воїнок.

Ми вважаємо, що гідне визнання життєвого шляху українських воїнів, воїнок і їхніх рідних та турбота про них має бути наскрізним принципом під час усіх етапів розроблення та реалізації державної політики.

Напрями політики у сфері, які важливо розвивати:

- **Визнання внеску воїнів і воїнок у захист країни є не лише символічним актом вдячності, а й фундаментом взаємодії між ними та державою і громадянським суспільством.** Воно має проявлятися як у публічній площині – через ритуали, символи, комунікації – так і у щоденних політиках, послугах і сервісах, які враховують потреби людей з бойовим досвідом. **Повага й чутливість мають бути не винятком, а стандартом роботи системи.**
- **Гідне вшанування** – логічне продовження прижиттєвого визнання. Воно потребує цілісної державної політики, яка охоплює не лише пам'ятні дати чи монументи, а й практики підтримки родин, освітні й культурні ініціативи, розвиток меморіальних просторів. Запровадження єдиних стандартів, належної комунікації, участі громад і родин є критично важливим. Ветерани та їхні родини мають бути впевнені, що держава забезпечить гідний порядок поховання та увічнення пам'яті. Кожен ветеран і кожна ветеранка має право заздальгідь визначити власні побажання, а держава – їх гарантувати.
- **Системна політика пам'яті – це основа справедливості.** Україна потребує не поодиноких рішень, а цілісної політики, яка поєднуватиме визнання, вшанування, меморіалізацію та повагу до волі військових. Лише інтегруючи ці елементи в законодавство, адміністративну практику, комунікаційні кампанії і бюджетне планування, можна досягти справедливості для тих, хто захищав і захищає Україну.

Мапа стейкхолдерів

Щоб ветеранська політика була ефективною і цілісною, до неї має бути залучене широке коло суб'єктів. Це і державні органи, і місцева влада, і бізнес, і громадські організації, і міжнародні партнери.

Кожен із них відіграє унікальну роль у підтримці ветеранів, ветеранок та їхніх родин на різних етапах і в різних обставинах: від повернення з війська до адаптації в цивільному житті, а також у ситуаціях, коли людина залишається в полоні, зникла безвісти або загинула.

У цій концепції ми розробили **мапу стейкхолдерів**, яка:

- систематизує та ідентифікує «гравців» ветеранської політики;
- визначає їхні функції, сфери відповідальності та потенційний вплив.

Ця мапа дає змогу всім учасникам ветеранської політики — від державних управлінців до бізнесу та донорських структур — побачити:

- як вони взаємопов'язані;
- як можуть доповнювати одне одного;
- де їхні дії можуть бути більш скоординованими, ефективними та сталими.

Мапа не є остаточною чи сталою, адже з часом контекст реалізації політики може змінюватися і впливати на її структуру. Інструмент можна переглянути [за посиланням](#) або QR-кодом.

Розподіл стейкхолдерів за ролями

Формують та реалізують політику	Реалізують політику на національному та місцевому рівнях	Доповнюють політику, надають послуги, ресурси чи експертизу, посилюють державні зусилля
Органи законодавчої, виконавчої влади та Президент України	Центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування	Недержавні діячі: громадські організації, бізнес, міжнародні партнери

Розподіл стейкхолдерів за типом діяльності

Стейкхолдери	Зона відповідальності	Приклади інституцій
Політичні/ стратегічні	Формують загальну рамку ветеранської політики: цілі, цінності, напрями, правила гри. Вони визначають пріоритети, створюють законодавчу та фінансову базу, затверджують програми, впливають на інші сектори та ефективність підтримки	Міністерство у справах ветеранів, міжурядові організації, Верховна Рада, ОВА та інші
Координаційні/ адміністративні	Відповідають за впровадження політик та програм: узгоджують дії між рівнями влади та адмініструють ресурси	Пенсійний фонд, Департаменти соцзахисту, місцеві управління охорони здоров'я та інші
Надання послуг/ робота з людьми	Установи, які безпосередньо взаємодіють з ветеранами, ветеранками та їхніми родинами. Вони надають підтримку, допомагають, консультують, супроводжують	Національна поліція, Центри соціальних служб (ЦСС), Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) та інші
Аналітика/ моніторинг/ контроль	Здійснюють незалежну оцінку, збирають дані, аналізують політики, контролюють дотримання прав. Їхня робота допомагає покращувати державну політику та програми підтримки на місцях	Уповноважений ВРУ з прав людини, аналітичні центри, ЗМІ та інші

Післяслово

Це скорочений варіант Концепції, яка є результатом спільної багаторічної праці громадських організацій і експертів, які щоденно працюють з ветеранами, ветеранками та їхніми сім'ями. Вона народилася з досвіду, діалогу і потреби – створити державну політику щодо ветеранів і ветеранок, аби засвідчити їхній внесок у захист країни.

Цей документ – не завершена історія, а радше жива основа для подальших змін. У ньому закладені орієнтири для державних інституцій, місцевої влади, бізнесу, міжнародних партнерів і громадянського суспільства, які разом формують систему підтримки ветеранів та ветеранок. Його практичне втілення вимагатиме постійної співпраці, перегляду та вдосконалення, щоб кожна людина, яка долучалась до оборони країни, могла жити в ній гідно.

Ми також переконані: формування ветеранської політики – не лише реалізація гарантій і соціальної підтримки, а й важливий внесок у національну пам'ять, безпеку та майбутнє країни.

Цей документ є закликом до дії та засвідченням нашого зростання як суспільства: ми готові визнавати внесок ветеранів і ветеранок не лише символічно, але й через інституційну та системну підтримку на всіх рівнях та у всіх сферах. Державна політика щодо них має стати прикладом того, як Україна дбає про своїх громадян і громадянок.

З повною версією Концепції державної політики щодо ветеранів і ветеранок запрошуємо ознайомитися [за посиланням](#) або QR-кодом